

संज्ञाप्रकरणान्तर्गतगुणसूत्रम्

पाणिनीयसंज्ञासू गुणसंज्ञा अन्यतमा । "अदेङ् गुणः" इति संज्ञासूत्रम् । अत्र सूत्रे 'अदेङ्' इति पदं सङ्गिपदम् । सूत्रमध्ये 'गुणः' इति पदं संज्ञापदम् । तेन ह्रस्वस्य अ-कारस्य, ए-कारस्य, ओ-कारस्य च बोधः । अतएव एते 'अ-ए-ओ' वर्णाः गुणवर्णाः ।

'गुणः' इत्युक्ते-अत् एङ्>अ ए ओ-इति वर्णत्रयस्य उपस्थितिर्भवति ।

'नराणाम् ङिशः' इति विग्रहे षष्ठीसमासे सामासिककार्ये च जाते 'नर +ङ्गिश' इति दशयां संग्रहताया नित्येन 'एकः पूर्वपरयोः' इत्यधिकारान्तर्गतेन 'आद् गुणः' इति विश्वसूत्रेण गुणविधानेन वर्णत्रयस्योपस्थितौ उच्चारणस्थानसाम्येन अ-कार-ङ्गिकारयोः स्थाने कर्णतालस्थान ए-कार एव साधुः । तेन 'नर् ए श>नरेश' इति निष्पन्नम् । अतः विभक्तिकार्ये 'नरेशः' इति रूपं सिद्धम् ।

अयं गुणः त्रिविधः । तथा-

१) एकदेशगुणः । 'एकः पूर्वपरयोः' इत्यधिकारान्तर्गतेन 'आद् गुणः' इत्यनेन यः गुणः जातः स गुणः एकदेशपरकः । यथा-'नरेशः' इति ।

२) उपधागुणः । 'पुगन्तलघूपधस्य च' इति सूत्रेण यः गुणः विधीयते स गुणः उपधाविषयकः । यथा - 'सेधति' (सिध् अ +ति) ।

३) अजन्तगुणः । सार्वधातुकार्धधातुकयोः, यथा-' भवति' (भू अ+ति)